

DOI: 10.47743/jss-2024-70-1-2

Normele de aplicare necesară – un concept în mișcare

The Overriding Mandatory Rules – an Evolutive Concept

Radu Bogdan BOBEI¹

Rezumat: Scopul prezentului articol este să indice și evalueze mecanismul de devenire metodologică a instituției conflictului de legi. În cadrul acestui mecanism, conflictul de legi nu mai oscilează ferm între metodologia multilateralismului și metodologia unilateralismului. Mecanismul în discuție sugerează că multilateralismul contemporan supraviețuiește grație unilateralismului însuși. Aceeași idee se „mișcă” *în-între* ordinele juridice naționale, ordinea juridică internațională și ordinea de drept cvasi-federal a Uniunii Europene, pe de o parte, pune în mișcare conceptul de „norme de aplicare necesară”, pe de altă parte. Concluzia noastră conduce la ideea potrivit căreia doctrinarii contemporani au dobândit identități în mișcare. Asemenea identități le permit să conceptualizeze, cu adevărat, în mișcare².

Cuvinte-cheie: instituția conflictului de legi, drept internațional, dreptul Uniunii Europene, multilateralism, unilateralism.

Abstract: The paper aims to point out and assess the mechanism of methodological transformation of the concept of conflict of laws. Within this mechanism, the conflict of laws does not pendulate anymore between the methodologies of multilateralism and unilateralism. Such mechanism suggests that nowadays the multilateralism survives owing to unilateralism itself. This idea is moving *in-between* national legal orders, international legal order and quasi-federal legal order of European Union, on the one side, and sets in motion the concept of „overriding or internationally mandatory rules”, on the other side. Our conclusion suggests that nowadays scholars acquired truly on the move identities. Such identities allow them a truly evolutive conceptualisation.

¹ Membru *ad honorem* în Consiliul de Conducere al Institutului Internațional pentru Unificarea Dreptului Privat (UNIDROIT), Roma; conferențiar, Facultatea de Drept, Universitatea din București; radu-bogdan.bobei@drept.unibuc.ro

² Denumirea de „concept în mișcare” este utilizabilă în domeniul de specializare al conflictului de legi, dar și în alte domenii de specializare. De exemplu, domeniul de specializare „dreptul mediului” operează cu respectiva denumire în lumina conceptului de „constituționalizare a mediului”. A se vedea M. Duțu, *Constituționalizarea dreptului mediului în România. Evoluția reglementărilor, contribuția jurisprudenței și reacția doctrinei*, în *Dreptul*, nr. 3/2022, pp. 80-111.

Keywords: the concept of conflict of laws, international law, European Union law, multilateralism, unilateralism.

I. Principii, concepții, metodologii

Instituția conflictului de legi a oscilat și oscilează, ca într-o mișcare pendulară³, între o serie de principii. Este vorba despre universalism *sau* particularism, teritorialism *sau* personalism, realism *sau* dogmatism, preeminența intereselor de drept public *sau* preeminența intereselor de drept privat. Toate aceste principii au alimentat, de-a lungul timpului, propagarea succesivă a unor concepții diferite de soluționare a conflictelor de legi. Avem în vedere, de exemplu, concepția multilateralismului sau concepția unilateralismului. În zilele noastre, instituția conflictului de legi „se zbate”, din perspectivă metodologică, între idealism, pragmatism și eclectic⁴. Contemporana perspectivă metodologică este înțesată de trei abordări subsumabile multilateralismului, dreptului comparat și empiricului⁵. Aceste din urmă întrebări readuc în prim plan întrebarea „Devine trecut instituția conflictului de legi?”⁶. Presată de întrebarea menționată, doctrina a fost îndemnată să creioneze felurite perspective de analiză și supraviețuire a instituției conflictului de legi. Avem în vedere, *exempli gratia*, perspectiva științelor economice, perspectiva pluralismului juridic, perspectiva antropologică, perspectiva științelor politice etc⁷. Perspectivele în discuție nu i-au putut omite pe statutari, cu versiunile personalistă și teritorialistă, precum și pe conflictualiști, cu

³ Utilizează sintagma „mișcare pendulară” H. Muir Watt, *Discours sur les méthodes du droit international privé(des formes juridiques de l'inter-altérité)*. *Cours général de droit international privé*, Academia de Drept Internațional de la Haga, Brill-Nijhoff, 2019, pp. 59-60.

⁴ A se vedea S. Symeonides, *Private International Law: Idealism, Pragmatism, Eclecticism: General Course on Private International law (Hague Collected Courses)*, vol. 384, *Recueil des cours*, Academia de Drept Internațional de la Haga, Brill Nijhoff, 2017, pp. 9-385.

⁵ Cele trei abordări au inspirat așa-numita „concepție pragmatică” din domeniul conflictului de legi. Pentru analiza concepției pragmatice, a se vedea A. Yekini, P. Beaumont, *Pragmatism and Private International Law*, pp. 17-29, în P. Beaumont, J. Holliday (coord.), *A Guide to Global Private International Law*, *Studies in Private International Law*, Hart Publishing, Oxford, 2022.

⁶ Sesizând tendința de uniformizare a normelor de conflict, a formulat această întrebare H. J. Berman, *Is Conflict-Of-Laws Becoming Passé? An Historical Response*, pp. 43-48, în H.-E. Rasmussen-Bonne, R. Freer, W. Luke, W. Weinauer (coord.), *Balancing of Interests: Liber Amicorum Peter Hay Zum 70. Geburtstag*, Verlag Recht und Wirtschaft GmbH, Frankfurt am Main, 2005.

⁷ Toate aceste perspective au fost analizate de: G. Rühl, *Party Autonomy in the Private International Law of Contracts: Transatlantic Convergence and Economic Efficiency*, pp. 153-183, în E. Gottschalk, R. Michaels, G. Rühl, J. von Hein (coord.), *Conflict of Laws in a Globalized World*, Cambridge University Press, 2007; R. Michaels, *Global legal Pluralism and Conflict of Laws*, pp. 629-648, în P. S. Berman (coord.), *The Oxford Handbook of Global Legal Pluralism*, Oxford University Press, 2020; A. Riles, *Cultural Conflicts*, în *Law and Contemporary Problems*, vol. 71, nr. 3/2008, pp. 273-308; P. S. Berman, *Conflict of Laws, Globalization and Cosmopolitan Pluralism*, în *Wayne Law Review*, vol. 51, nr. 3, 2005, pp. 1105-1145.

versiunile universalistă și teritorialistă⁸. Aceleași perspective găzduiesc, fie și indirect, teribila încleștare conceptuală dintre multilateralism și unilateralism.

Prin prezentul articol, atragem atenția că instituția contemporană a conflictului de legi nu mai oscilează, net și pe fond, între metodologiile multilateralismului și unilateralismului de soluționare a conflictului de legi; nu mai oscilează, abrupt și pe fond, între scopurile (*'conflicts justice'/'substantive justice'*) respectivelor metodologii⁹. Cu alte cuvinte, sugerăm că a apus vitalitatea lui *sau* (multilateralismul *sau* unilateralismul, n.n.). Este de-a dreptul decrepită opțiunea, în sensul adoptării nete, în domeniul conflictului de legi, a metodologiei multilateralismului *sau* a metodologiei unilateralismului; este *passé* discursul metodologic, în sensul stabilirii multilateralismului ca regulă, respectiv în sensul stabilirii unilateralismului ca excepție. A pășit domeniul conflictului de legi în stadiul haosului metodologic? În ipoteza răspunsului afirmativ, s-a propus gestionarea acestui stadiu prin recurgerea la simandicoasa concepție eclectică¹⁰ sau neo-monistă sau sintetizatoare¹¹ sau globală¹².

Avansăm ideea potrivit căreia, în domeniul conflictului de legi, unilateralismul a devenit un element constitutiv, un *modus vivendi* chiar, al multilateralismului și invers; unilateralismul nu mai este, pentru multilateralism, un „corp străin” și invers. Acesta este, potrivit propriei percepții, stadiul metodologic în care se găsește astăzi instituția conflictului de legi. Stadiul menționat există și subzistă, în pofida faptului că mai operăm, formal, cu șablonul „regulă (multilateralismul) și excepție (unilateralismul)”. Același stadiu nu implică nici mixarea, nici confuziunea, nici confuzia unilateralismului și multilateralismului ca metodologii¹³ de soluționare propriu-zisă a conflictului de legi.

Ne pare că situațiile transnaționale¹⁴ contemporane reclamă, paradoxal,

⁸ Pentru evidențierea metodologiilor utilizate de statutari și conflictualiști, a se vedea B. Ancel, *Éléments d'histoire du droit international privé*, Éditions Panthéon-Assas, Paris, 2017, pp. 423-513.

⁹ Scopurile metodologiilor de soluționare a conflictului de legi pot funcționa în lumina ideii de complementaritate și complementarizare reciprocă. A se vedea Roxana Banu, *Conflicting Justice in Conflict of Laws*, în *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, vol. 53, nr. 2/2020, pp. 461-523.

¹⁰ Cu privire la concepția eclectică, a se vedea S. Symeonides, *op. cit.*, pp. 9-385.

¹¹ Cu privire la concepția sintetizatoare, a se vedea N. E. Hatzimihail, *Preclassical Conflict of Laws*, Seria *Cambridge Studies in International and Comparative Law*, Cambridge University Press, 2021, pp. 140-142.

¹² Cu privire la concepția globală, a se vedea S. L. Gössl și R. Lamont, *Connecting Factors*, pp. 47-59, în P. Beaumont și J. Holliday (coord.), *op. cit.*

¹³ Sunt distincte noțiunile de „metodologie” și „metodă”. „Metoda” semnifică, de exemplu, identificarea sediului raportului juridic sau protecția drepturilor dobândite. „Metodologia” semnifică acel conceptual *savoir faire* (multilateralism, unilateralism etc.) de utilizare propriu-zisă a metodei. A se vedea H. Muir Watt, *op. cit.*, pp. 41-45.

¹⁴ Noțiunea de „situații transnaționale” a fost analizată în propriul articol *Două situații transnaționale și o teorie*, în *Dreptul*, nr. 1/2022, pp. 64-90. Reamintim doar că situațiile transnaționale pot surveni în interiorul și exteriorul statelor-națiune deopotrivă.

perpetuarea distincției între metodologiile în discuție; am spus „paradoxal”, întrucât, sub cupola dreptului transnațional înțeles ca metodologie, nu mai operăm cu distincții între drept internațional și drept intern, respectiv între drept public și drept privat. Însă distincția sugerată nu se mai manifestă în matricea ternului stereotip „regulă (multilateralismul) și excepție (unilateralismul)”. Multilateralismul și unilateralismul rămân distincte și interșanjabile; totodată, s-au emancipat de tirania stereotipurilor¹⁵. Rămân distincte și interșanjabile, cu mențiunea că al lor conținut găzduiește „arsenalul” metodologiei anterior rivale. Ne mai pare că, cel puțin în domeniul conflictului de legi și al dreptului internațional, multilateralismul va supraviețui grație unilateralismului și invers. Cu alte cuvinte, multilateralismul va mai conta, cu adevărat, dacă va renunța la „morga” sa salvatoare, pe de o parte, dacă va recurge la unilateralismul edificat și de normele de aplicare necesară, pe de altă parte. Ce derută, ce ireal, ce lichiefiere metodologică! Însă acesta este „contorsionatul” stadiu (metodologic, n.n.) care pune la grea încercare (i) contemporana instituție a conflictului de legi și (ii) contemporanul drept internațional. „Contorsionatul” îi surâde sardonice auto-suficientului stereotip „regulă (multilateralismul) și excepție (unilateralismul)”.

Ideea „unilateralismul - *modus vivendi* al multilateralismului” este comună instituției conflictului de legi și dreptului internațional contemporan deopotrivă. Această comuniune ține seama, logic, de accepțiunile specifice, astfel conferite de ambele domenii de specializare, multilateralismului și unilateralismului. Asocierea „conflictul de legi și dreptul internațional” este înrădăcinată și fortificată în considerarea originii comune a instituției conflictului de legi și dreptului internațional¹⁶. Vom vedea că unele măsuri, de altfel luate în în dreptul internațional, dar și în dreptul cvasi-federal al UE, respectiv în unele sisteme de drept național, re-apropie instituția conflictului de legi de arealul dreptului internațional; reciproca este, totodată, valabilă. Re-apropierea sugerează obsesiva, dar deloc zgomotoasa existență interdependentă dintre instituția conflictului de legi și dreptul internațional; „vehiculele” re-apropierii menționate sunt și normele de aplicare necesară (sau imediată, n.n.). Chiar interdependența evocată poate constitui prilejul de experimentare legislativă a propriei propuneri doctrinare: completarea, în conținutul Cartei Națiunilor Unite, a principiului *independenței* politice¹⁷ a

¹⁵ Potrivit unui alt stereotip, domeniul conflictului de legi operează, din perspectiva analizelor specifice antropologiei juridice, cu noțiunile „centru” și „periferie”. Însă „nu mai există centru, nu mai există periferie”. A se vedea G. Teubner, *Constitutional Fragments: Societal Constitutionalism in Globalization*, în traducerea efectuată de Gareth Norbury, Oxford University Press, 2012, pp. 152-153; H. Muir Watt, *Conflicts of Laws Unbounded. The Case for a Legal-Pluralist Revival*, pp. 649-685, în P. S. Berman (coord.), *op. cit.*

¹⁶ În lumina mentalului din *common law*, s-a menționat că, „în secolul al XVIII-lea, legea națiunilor includea nu numai regulile aplicate între state, ci și dreptul maritim, dreptul comercial și instituția conflictului de legi”. A se vedea D. F. Vagts, W. S. Dodge, H. L. Buxbaum, H. H. Koh, *Transnational Business Problems*, ed. a VI-a, Foundation Press/West Academic, 2019, pp. 63-68.

¹⁷ A se vedea articolul 2(4) din Carta Națiunilor Unite.

statelor-națiune cu principiul *inter-dependenței* politice a acestora. În orice caz, această *inter-dependență* este exersată, cel puțin în Europa, grație sau din cauza recurgerii, prin dreptul transnațional, la ideea de structură confederală¹⁸.

Prin Tratatul de la Amsterdam, tipul de structură confederală a dobândit identitatea de premisă a cvasi-federalizării și re-„publicizării” instituției conflictului de legi. Aceasta din urmă este creionată, în primul rând politic, de Uniunea Europeană, denumită în continuare „UE”. Nu mai este un secret pentru nimeni că instituția evocată a devenit „intens controlată de birocrați”, pe de o parte, „este utilizată în scopul justificării declarațiilor politice”¹⁹, pe de altă parte. Într-adevăr, UE este artizana birocrațizării, pe filieră politică, a instituției conflictului de legi și a dreptului privat din statele membre ale UE însăși²⁰. Cel puțin de la Savigny încoace, doctrinarii „benchetuiesc” în numele neutralității metodologice și politice a instituției conflictului de legi. Măcar pentru motivul politizării de către UE a acestei instituții, se poate susține că (i) teoria conflictului de legi civile și comerciale din UE este distinctă de teoria conflictului de legi civile în general²¹, și (ii) privației-interniști, care operează cu instrumentele legislative elaborate de UE în domeniul conflictului de legi, sunt nevoiți să-și „publicizeze” raționamentul. Sunt nevoiți să procedeze astfel în litigii (din domeniul conflictului de legi, n.n.) caracterizabile, din punct de vedere tehnic, ca fiind litigii de drept privat. Reținem, deocamdată, că litigiile din domeniul conflictului de legi sunt, din punct de vedere funcțional, cu adevărat litigii de drept public.

Scopul prezentului articol este evidențierea procesului de devenire metodologică a instituției conflictului de legi. Acest proces implică schimbarea raportului, în orice caz schimbarea modului de percepere a raportului, dintre multilateralism și unilateralism. Schimbarea este impetuoasă mai ales sub cupola interdependenței dintre *lex contractus* și dreptul internațional, respectiv dintre *lex contractus* și dreptul cvasi-federal al UE. În epicentrul devenirii metodologice, se „mișcă” o serie de concepte utilizate de instituția conflictului de legi, dreptul internațional și dreptul cvasi-federal al UE. Îndemnăm la explorarea „mișcării” acestor concepte! Normele de aplicare necesară constituie unul dintre aceste concepte. Normele în discuție au un potențial nebănuț. În plus, respectivele norme conferă substanță unui *modus vivendi* (unilateralismul contemporan, n.n.) al

¹⁸ În lumina dreptului transnațional, a fost analizată ideea de structură confederală de F. Snyder, Y. Lu, *The Future of Transnational Law: Competing Institutions, Conflicting Narratives and Legal Pluralism*, pp. 1-22, precum și de A. Cuyvers, *The Confederal Come-Back: Rediscovering the Confederal Form for a Transnational World*, pp. 85-126, în F. Snyder, Y. Lu (coord.), *The Future of Transnational Law. UE, USA, China and the BRICS/L'avenir du droit transnational. UE, USA, Chine et les BRICS*, Bruylant, Bruxelles, 2015.

¹⁹ Cu privire la birocrațizarea instituției conflictului de legi, a se vedea N. E. Hatzimihail, *op. cit.*, pp. 3-8.

²⁰ Așa se explică de ce Comisia „Juncker” a renunțat, din rațiuni politice, la o serie de proiecte din domeniul dreptului privat. A se vedea J. Basedow, *EU Private Law. Anatomy of a Growing Legal Order*, Intersentia, Cambridge – Antwerp – Chicago, 2021, pp. 72-74.

²¹ Cu privire la această distincție, a se vedea propriul articol *Instituția conflictului de legi în Uniunea Europeană. Câteva considerații*, în *Dreptul*, nr. 1/2023, pp. 9-31.

multilateralismului exersat, pe filieră savigniană²², în domeniul conflictului de legi. Totodată, aceleași norme constituie un *sui generis* canal de comunicare între instituția conflictului de legi și dreptul internațional contemporan, respectiv dreptul cvasi-federal al UE.

Departate de noi gândul de a scrie un articol ezoteric²³! Iată de ce vom evidenția, din perspectiva unei soluții jurisprudențiale, o ipostază de „mișcare” conceptuală a normelor de aplicare necesară. Avem în vedere o „mișcare” conceptuală independentă de ordinea juridică de drept internațional. Evidențierea propriu-zisă este acompaniată de chestiuni privind litigiile extra-unionale (II).

Aceeași soluție jurisprudențială constituie pretextul trecerii (minimale, n.n.) în revistă a tabloului metodologiilor de soluționare a conflictului de legi. Respectivul tabloul este nevoit - îl obligă situațiile transnaționale - să recepteze o altă „mișcare” conceptuală a normelor de aplicare necesară. Avem în vedere „mișcare” conceptuală inspirată, sau care ar fi putut fi inspirată, de impactul fie al măsurilor luate în ordinea juridică internațională, respectiv, în ordinea juridică cvasi-federală a UE, fie al măsurilor luate în ordinele juridice naționale, asupra instituției conflictului de legi. Totul se întâmplă în considerarea unui fapt: contemporaneitatea înregistrează „contorsionarea”²⁴ ordinilor juridice naționale, internațională și cvasi-federală a UE. Ca efect al „contorsionării”, este imposibil de evitat evaluarea instituției conflictului de legi sub „lupa” ordinilor juridice menționate.

Așa fiind, instituția conflictului de legi, dreptul cvasi-federal al UE, sistemele de drept național și dreptul internațional profund pozitivizat, respectiv fragmentat²⁵, sunt protagonistele acestei *sui generis* „mișcări” conceptuale a normelor de aplicare necesară. Chiar această „mișcare” conceptuală indică faptul că (a) opțiunea netă între metodologiile multilateralismului și unilateralismului, iar nu instituția conflictului de legi ca atare, a devenit *passé*, (b) a devenit *passé* și comportamentul teribilist de independență al instituției conflictului de legi față de dreptul internațional și de dreptul cvasi-federal al Uniunii Europene, (c) multilateralismul din arealurile dreptului internațional și conflictului de legi își

²² Nu exista multilateralism pur nici pentru Savigny. Reputatul doctrinar admitea, este adevărat cu titlu de excepție, rolul jucat de unilateralism în mecanismele de stabilire a legii aplicabile. A se vedea F. K. von Savigny, *A Treatise on The Conflict of Laws and The Limits of Their Operation in Respect of Place and Time*, în traducere efectuată de Guthrie W. Edinburgh, T&T Clark, Law Publishers, London: Stevens & Sons, 1880, pp. 76-85.

²³ Ezoterismul este greu de evitat, întrucât, cel puțin pentru un autor, specialiștii în conflicte de legi sunt „profesori excentrici care teoretizează chestiuni misterioase”. A se vedea W. L. Prosser, *Interstate Publication*, în *Michigan Law Review*, vol. 51, nr. 7/1953, pp. 959-1000.

²⁴ Noțiunea de „ordini juridice contorsionate” este explicată de N. Krisch, *Framing Entangled Legalities beyond the State*, pp. 1-32, în Nico Krisch (coord.), *Entangled Legalities Beyond the State*, Cambridge University Press, 2022.

²⁵ A se vedea M. Koskenniemi, *Fragmentation of International Law: difficulties arising from the diversification and expansion of international law. Report of the Study Group of the International Law Commission*, A/CN.4/L.702, 18 iulie 2006

extrage, paradoxal, energia din unilateralismul exprimabil prin variate norme de aplicare necesară (III).

Concluziile în mișcare atenționează: pe un mapamond în mișcare, normele de aplicare necesară sunt un concept în mișcare. Grație conceptului în discuție, însăși identitatea doctrinarilor este în mișcare: internaționaliștii au devenit privatști-interniști deghizați, logic, în specialiști de drept internațional²⁶; privatștii-interniști au devenit, la rândul lor, internaționaliști deghizați, logic, în specialiști de drept privat intern (IV).

II. O soluție jurisprudențială.

Chestiuni privind litigiile extra-unionale

Soluția Curții de Justiție a Uniunii Europene, denumită în continuare „CJUE”, în litigiul *Grecia v. Nikiforidis* a servit drept premisă și pretext pentru prezentul studiu²⁷. Consider nepotrivit să ignorăm jurisprudența CJUE, întrucât administrațiile universitare din UE „livrează” (să ne fie scuzat limbajul frivol!, n.n.) absolvenți specializați, prezumtiv-relativ, în dreptul cvasi-federal al UE și din domeniul conflictului de legi.

Litigiul s-a aflat pe rolul sistemului judiciar german, pe de o parte, a implicat un profesor grec, în calitate de salariat, din sistemul public (grec, n.n.) de învățământ, pe de altă parte. Profesorul Nikiforidis își desfășura activitatea didactică la o unitate școlară (la o așa-numită „Școală Greacă”), în calitate de angajat, din Germania. Contractul de muncă era guvernat de legea germană. Programul de austeritate bugetară, astfel trasat de Comisia Europeană statului-națiune membru (Grecia, n.n.) al UE, a impulsionat elaborarea unui cadru legislativ grec de reducere a deficitului bugetar. Acest cadru este plasat în domeniul normelor de aplicare necesară sau imediată (*lois de police/overriding or internationally mandatory rules/legge di applicazione necessaria/zwingende Vorschriften*)²⁸, astfel

²⁶ Cu privire la posibila identitate de privatist deghizat a internaționalistului Martti Koskeniemi, a se vedea R. Michaels, *Private Lawyer in Disguise? On the Absence of Private Law and Private International Law in Martti Koskeniemi's Work*, în *Temple International and Comparative Law Journal*, volumul 27, nr. 2/2013, pp. 499-521.

²⁷ Este evidențiată, sintetic, această soluție de: M. Renner, *Article 9. Overriding Mandatory Provisions*, pp. 257-277, în G.-P. Callies, M. Renner (coord.), *Rome Regulations. Commentary*, Third Edition, Wolters Kluwer, Kluwer Law International BV, Olanda, 2020; T. Hartley, *Public Policy and Mandatory Provisions*, pp. 75-87, în P. Beaumont, J. Holliday (coord.), *op. cit.*; S. Francq, *Public Policy and Overriding Mandatory Rules as Mirrors of the EU System of Thought and Integration: On the 'Europeanness' of Exceptions and Oddities*, pp. 305-332, în J. von Hein, E.-M. Kieninger, G. Rühl (coord.), *How European is European Private International Law? Sources, Court Practice, Academic Discourse*, Intersentia, Cambridge, 2019; M. Schmidt-Kessel, *Article 9. Overriding Mandatory Provisions*, pp. 256-260, în F. Ferrari (coord.), *Concise Commentary on the Rome I Regulation*, Second Edition, Cambridge University Press, 2015/2020.

²⁸ Pentru distincția între normele imperative – la care se referă articolele 3(3) și(4), 6(2), 8(1) din Regulamentul Roma I, și normele imperative (*lois de police*) la care se referă articolul 9 din același instrument de drept cvasi-federal, a se vedea M. Renner, *op. cit.*, pp. 272-277,

definite de articolul 9(1) din Regulamentul Roma I²⁹.

În condițiile în care legislația greacă permitea, pentru considerentul incidenței austerității bugetare, reducerea salariilor profesorilor din sistemul public (grec, n.n.) de învățământ, guvernul grec a susținut, în stadiul litigiului ajuns pe rolul CJUE, aplicarea de către instanța germană de judecată a normelor grecești de aplicare necesară. S-a susținut, chiar indirect, că aplicarea normelor respective trebuia efectuată, fără diferențiere, (i) în ipoteza unităților de învățământ public de pe teritoriul Greciei și (ii) în ipoteza unităților (grecești) de învățământ public de pe „teritoriul” UE. Așa fiind, respectiva aplicare avea - acest lucru îl urmărea guvernul grec - o consecință concretă: reducerea, în temeiul legislației grecești, a salariului profesorului grec Nikiforidis care își desfășura activitatea didactică în Germania, dar în cadrul sistemului public grec de învățământ. Prin raportare la sistemul de drept al instanței de judecată (germane, n.n.) sesizate cu soluționarea litigiului, sus-menționata legislație (greacă, n.n.) era, logic, străină. Așadar, normele de aplicare imediată, a căror aplicare se solicita, erau, logic, străine. CJUE a statuat, în sensul că „*a permite forului (instanței germane de judecată sesizate, n.n.) să aplice norme de aplicare imediată, altele decât normele pe care le menționează expres art. 9 (2) și (3) din Regulamentul Roma I, ar însemna ca respectivul for să fie răspunzător pentru punerea în primejdie a realizării integrale a obiectivului general al Regulamentului care, așa cum s-a menționat în paragraful preambular 16, este certitudinea juridică în spațiul european de justiție*”³⁰.

Cu alte cuvinte, CJUE a statuat că instanța germană de judecată nu trebuie să aplice, cu titlu de norme de aplicare necesară, legislația greacă prin care se reducea salariul profesorului Nikiforidis. *Lex loci solutionis* era legislația germană, iar nu legislația greacă. Într-adevăr, locul în care erau executate sau trebuia să fie executate obligațiile contractuale era situat geografic³¹ în Germania. Nu putem să

F. Ragno, *Article 3. Freedom of choice*, pp. 81-87, în F. Ferrari (coord.), *op. cit.*

²⁹ Definiția normelor de aplicare imediată a fost formulată de profesorul Phocion Francescakis. Respectiva definiție a fost preluată de fosta Curte Europeană de Justiție, denumită în continuare „CEJ”, în litigiile *Arblade* (1996), apoi de redactorii articolului 9 din Regulamentul Roma I. Cu privire la aceste aspecte, a se vedea G. Cuniberti, *Conflict of Laws. A Comparative Approach. Text and Cases*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham (UK) – Northampton, MA(USA), 2022, pp. 18-19 și M. Renner, *op. cit.*, pp. 272-277.

³⁰ A se vedea paragraful 46 din hotărârea CJUE, astfel citat și de M. Renner, *op. cit.*, pp. 257-277. Pentru noțiunea de „spațiu european de justiție” (spațiu de libertate, securitate și justiție, n.n.), a se vedea S. Poillot-Peruzzetto, *La priorité de l'espace de Liberté, de Sécurité et de Justice et l'élaboration d'un code européen de droit international privé*, pp. 51-67, precum și J. Meeusen, *La priorité de l'espace de Liberté, de Sécurité et de Justice et l'élaboration d'un code européen de droit international privé. Réponse à la contribution du professeur Sylvaine Poillot-Peruzzetto*, pp. 69-88, în M. Fallon, P. Lagarde, S. Poillot-Peruzzetto (coord.), *Quelle architecture pour un code européen de droit international privé?*, P.I.E. Peter Lang D.A., Éditions Scientifiques internationales, Bruxelles, 2011.

³¹ Ipoteză de lucru: prevederile contractuale ar fi putut să instituie posibilitatea executării obligațiilor numai *on line* sau și *on line*. Cu alte cuvinte, respectivele prevederi ar fi putut permite profesorului grec să fie prezent fizic pe teritoriul Greciei atunci când executa

nu observăm că articolul 9(3) din Regulamentul Roma I utilizează formularea „se poate conferi eficacitate (...)”, iar nu „se aplică (...)” sau „se poate aplica (...)”; este indiscutabilă diferențierea de regim juridic între cele două tipuri de formulări³². Cu toate acestea, instanța de drept cvasi-federal CJUE „a confirmat, implicit, concepția aplicării directe a normelor străine de aplicare necesară (numai a lui *lex loci solutionis*, n.n.)”³³; la nivel de principiu, nu s-a confirmat nici expres, nici implicit, concepția aplicării indirecte³⁴ a normelor străine (din legislația greacă, n.n.) de aplicare necesară (chiar și numai a lui *lex loci solutionis*, n.n.).

În lumina articolului 9 (3) din Regulamentul Roma I, avansăm cel puțin două idei. Dacă executarea contractului de muncă s-ar fi efectuat pe teritoriul statului-națiune Grecia, s-ar fi putut conferi eficacitate juridică legislației grecești (*lex loci solutionis*), astfel elaborate în cadrul politicii de austeritate bugetară trasate de Comisia Europeană. În al doilea rând, aplicarea directă a normelor străine de aplicare necesară, este, potrivit formulării din articolul 9(3) din Regulamentul Roma I, exclusă chiar dacă este vorba despre *lex loci solutionis*. Am menționat deja că articolul 9(3) din Regulamentul Roma I utilizează formularea „se poate conferi eficacitate (...)”, iar nu „se aplică (...)” sau „se poate aplica (...)”.

Instanța de drept cvasi-federal CJUE ne-a atenționat, în data de 18 octombrie 2016, că există posibilitatea incidenței unei „mișcări” a conceptului de „norme străine de aplicare necesară”. În litigiul aflat pe rolul instanțelor germane, s-ar fi putut conferi³⁵, în temeiul articolului 9(3) din Regulamentul Roma I, eficacitate unei norme străine (unei norme din legislația greacă, n.n.) de aplicare necesară. Aceasta este „mișcarea” conceptuală în discuție: norma de aplicare necesară este străină, întrucât s-a „mișcat” sau a fost „mișcată”, prin prevederea

(pe teritoriul Germaniei, n.n.) *on line* propriile obligații contractuale. În această ipoteză de lucru, considerăm că CJUE ar fi trebuit să confere eficacitate normelor de aplicare necesară din legislația greacă. Cu privire la distincția dintre *aplicarea* normelor străine de aplicare necesară și *conferirea de eficacitate* aceluiași norme, a se vedea *infra.*, nota de subsol nr. 32.

³² În ipoteza *aplicării* normei străine de aplicare necesară, nu se vor mai aplica, logic, normele imperative din sistemul de drept al forului. În ipoteza *conferirii de eficacitate* normei străine de aplicare necesară, se aplică normele imperative ale forului. În lumina articolului 9 (2) și (3) din Regulamentul Roma I, efectuează distincția dintre cele două ipoteze G. Cuniberti, *op. cit.*, pp. 27-28.

³³ A se vedea M. Renner, *op. cit.*, pp. 257-277.

³⁴ Aplicarea indirectă semnifică luarea în considerare, cu titlu de element de fapt, a normelor străine de aplicare necesară. Aceasta înseamnă că „interdicția (stabilită de norma străină de aplicare necesară, n.n.) executării obligațiilor contractuale poate determina, în temeiul (interpretării, n.n.) lui *lex contractus*, ineficacitatea respectivului contract, pentru motivul că respectiva interdicție este contrară principiului bunei-credințe”. A se vedea speța *Regazzoni v. Sethia* (1958), astfel soluționată de instanțele engleze și menționată de T. Hartley, *op. cit.*, pp. 75- 87, M. Renner, *op. cit.*, pp. 257-277. Aplicarea indirectă a normelor străine de aplicare necesară a fost incidentă și în speța *Ralli Bros* soluționată tot de instanțele engleze în data de 26 martie 1920. A se vedea G. Cuniberti, *op. cit.*, pp. 23-27.

³⁵ Sau s-ar fi putut aplica direct, potrivit interpretării formulate de M. Renner, *op. cit.*, pp. 257-277.

legală deja evocată, de UE din arealul forului în arealul *străin*. Faptul că, în ipoteza dreptului cvasi-federal al UE, este restrictivă (condiționată, n.n.) conferirea de eficacitate juridică normei *străine* de aplicare necesară, constituie o cu totul altă chestiune³⁶. De asemenea, același fapt mai semnifică faptul că UE a construit propriul sistem de conflicte de legi, pe de o parte, a construit propria viziune și cu privire la normele străine de aplicare necesară³⁷, pe de altă parte. Iată un alt argument pentru creionarea, în mod distinct, de către administrațiile universitare din UE a teoriei conflictului de legi civile și comerciale de tip „UE” și a teoriei conflictului de legi civile în general³⁸.

De ce este nevoie de asemenea abordare distinctă? La nivel de principiu și detașat de UE, norma de aplicare necesară, care gripează³⁹ manifestarea multilateralismului în domeniul conflictului de legi, trebuie să-și aibă originea, la nivelul mentalului colectiv al doctrinei, numai sau preponderent în sistemul de drept al forului. Această apartenență este atribuită de respectivul mental, indiferent dacă vorbim despre aplicarea sau conferirea de eficacitate juridică normelor străine de aplicare necesară. Nu putem să nu sesizăm, fie și în treacăt, că „aplicarea normelor străine de aplicare imediată constituie una dintre cele mai controversate chestiuni din dreptul internațional privat”⁴⁰. În orice caz, prin efectul „mișcării”, astfel produse prin articolul 9 (3) din Regulamentul Roma I⁴¹, de UE și cu privire la normele de aplicare necesară din domeniul obligațiilor contractuale, forul (instanța sesizată dintr-un stat membru al UE, n.n.) poate conferi, condiționat⁴², efect unei norme *străine*⁴³ de aplicare necesară.

Ne pare că „mișcarea” normelor de aplicare necesară, astfel integrată instituției conflictului de legi, este contemplabilă, în ipoteza UE, din perspectiva a cel

³⁶ Articolul 9(3) din Regulamentul Roma I consacră aplicarea numai a lui *lex loci solutionis*.

³⁷ UE a procedat la așa-numita „transformare” a conceptelor de „ordine publică” și „norme de aplicare imediată”. Această transformare, miez al unei meta-abordări, este menționată de S. Francq, *op. cit.*, pp. 305-332.

³⁸ Pentru alte argumente, a se vedea propriul articol *supra. cit.*, nota de subsol nr. 21.

³⁹ Cuvântul „gripează” se înțelege în sensul că nu se aplică raportului de drept privat legea, astfel desemnată ca aplicabilă prin „jocul” normelor de legătură. Se aplică (numai, n.n.) norma de aplicare necesară.

⁴⁰ A se vedea M. Renner, *op. cit.*, pp. 257-277.

⁴¹ Spre deosebire de Regulamentul Roma I, Convenția de la Roma era, grație articolului 7(1), mai generoasă cu privire la „mișcarea” normelor de aplicare necesară. Așa fiind, se putea conferi eficacitate oricărei norme străine de aplicare necesară atât timp cât exista o strânsă legătură între litigiu și ordinea juridică străină. Este celebru Raportul Giuliano-Lagarde redactat, cu privire la normele străine de aplicare necesară, în considerarea nu mai puțin celebrei soluții *Alnaty* pronunțate de Curtea Supremă a Olandei în anul 1967. A se vedea M. Renner, *op. cit.* pp. 257-277.

⁴² A se vedea *supra.*, nota de subsol nr. 36.

⁴³ Normele de aplicare necesară sunt străine dacă nu aparțin lui *lex fori* sau lui *lex contractus*. A se vedea S. Francq, *op. cit.*, pp. 305-332.

puțin trei concepții. În primul rând, este vorba despre concepția meta-abordării⁴⁴, respectiv despre concepția constituționalismului societal edificată de doctrinarii Habermas și Teubner⁴⁵. În al doilea rând, este vorba despre concepția conflictelor diagonale de legi⁴⁶. Litigiul *Grecia v. Nikiforidis* pune în lumină „mișcarea” normelor (străine, n.n.) de aplicare necesară într-un cadru numai intra-unional; într-adevăr, Grecia și Germania sunt membre ale UE. Normele străine (grecești, n.n.) de aplicare necesară, astfel invocate în fața judecătorilor germani, constituiau o componentă a legislației unui stat-națiune străin (a legislației Greciei, n.n.) în raporturile cu statul-națiune Germania.

Însă ipoteza litigiilor extra-unionale nu este deloc de neglijat. Susținem acest lucru pentru o serie de motive.

În primul rând, ipoteza litigiilor extra-unionale readuce în prim-plan, poate mai fervent, principiul curtoaziei (*comity*)⁴⁷; în raporturile dintre statele-membre ale UE, principiul curtoaziei (*comity*) este „ambalat” în osatura principiului recunoașterii reciproce⁴⁸. Conceptul de „curtoazie”⁴⁹ (*comity*) îndreptățește forul, oricare ar fi acesta, să aplice direct (cu titlu de element de drept, n.n.) norme străine de aplicare necesară. Aceasta este viziunea extensivă propagată cu privire la normele străine de aplicare necesară. Asemenea viziune a animat propunerea Comisiei Europene formulată în procesul legislativ de redactare a articolului 9 din Regulamentul Roma I. A mai animat și rațiunea de a fi a articolului 7 din Convenția de la Roma referitoare la legea aplicabilă obligațiilor contractuale (1980), denumită în continuare „Convenția de la Roma”⁵⁰. Pentru înțelegerea acestor aspecte, sugerăm rememorarea doctrinei elaborate cu privire la Convenția de la Roma. Într-adevăr, este departe de a fi epuizat patrimoniul doctrinar pe care l-a generat

⁴⁴ A se vedea *supra.*, nota de subsol nr. 37.

⁴⁵ Pentru analiza acestor concepții, a se vedea H. Muir Watt, *op. cit.*, pp. 27-30.

⁴⁶ Au analizat acest tip de conflicte J. Heymann, *Le droit international privé à l'épreuve du fédéralisme européen*, Economica, 2010, Paris, pp. 103-210, Ch. Joerges, *The Idea of a Three-Dimensional Conflicts Law as Constitutional Form*, pp. 491-598, în Ch. Joerges, E.-U. Petersmann (coord.), *Constitutionalism: Multilevel Trade Governance and Social Governance*, Portland, Hart Publishing, 2011. A se vedea și propria lucrare *Teoria conflictului de legi civile*, Editura Universul Juridic, București, 2020, pp. 35-36.

⁴⁷ Am analizat principiul curtoaziei în propriul articol *Curtoazia. Concept de drept transnațional*, în *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași - Științe Juridice*, Tomul LXIX, nr. I, 2023, pp. 39-65.

⁴⁸ Pentru analiza principiului recunoașterii reciproce, a se vedea M. Gardenes Santiago, *Les exigences du marché intérieur dans la construction d'un code européen de droit international privé, en particulier la place de la confiance et de la reconnaissance mutuelle*, pp. 89-106, în M. Fallon, P. Lagarde, S. Poillot-Peruzzetto (coord.), *op. cit.*

⁴⁹ Curtoazia internațională este contrapondera aplicării extraterritoriale a regulilor de fond, astfel instituite de dreptul intern. A se vedea C. Kessedjian, *Un code européen au regard des objectives du droit international privé*, pp. 107-132, în M. Fallon, P. Lagarde, S. Poillot-Peruzzetto (coord.), *op. cit.*

⁵⁰ Este menționat articolul 7 din Convenția de la Roma și de G. Cuniberti, *op. cit.*, respectiv de M. Renner, *op. cit.*, pp. 257-277.

Convenția de la Roma; acest patrimoniu este utilizabil și cu ocazia aplicării, respectiv interpretării, prevederilor Regulamentului Roma I⁵¹.

În al doilea rând, există un palier extern al dreptului privat din UE, iar acest palier extern implică instituția conflictului de legi⁵². UE intenționează să conteze, inclusiv prin „propriile” subiecte de drept privat, pe acest mapamond trans-teritorial și trans-teritorializat. Iată de ce este imprudent să facem abstracție de palierul extern al dreptului privat și instituției conflictului de legi. Este logic și previzibil ca europenele subiecte de drept privat să activeze, în cadrul propriilor activități, chiar acest palier extern.

În al treilea rând, UE a instituit o *sui generis* noțiune de „dublă internaționalitate”(internă și externă) a raporturilor juridice de drept privat⁵³. Ipoteza internaționalității *interne* este incidentă atunci când raporturile de drept privat au legătură cu mai mult de o singură ordine juridică națională; însă toate ordinele juridice naționale în discuție aparțin statelor membre ale UE. Ipoteza internaționalității *externe* este incidentă atunci când raporturile de drept privat au legătură cu mai mult de o singură ordine juridică națională; însă cel puțin o ordine juridică nu aparține vreunui stat membru al UE.

În cadrul palierului extern al *sui generis* internaționalității, se manifestă, condiționat, principiul curtoaziei (*comity*)⁵⁴. Acest tip de manifestare este încurajat de paragraful preambular 37 și de articolul 9(3) din Regulamentul Roma I, pe de o parte, nu este străin de cel puțin o tendință a practici judiciare, pe de altă parte. Potrivit acestei tendințe, „nu se aplică deloc, în mod uzual, norme străine de aplicare necesară. Este relevantă, de exemplu, ipoteza embargoului *SUA-Iran*⁵⁵. Aceasta înseamnă și că forul (instanța de judecată sesizată, n.n.) nu acceptă, aplicarea extrateritorială a unei legislații străine; nu acceptă asemenea aplicare, întrucât eludează principiul curtoaziei (*comity*). Iată cum chestiunea extra-

⁵¹ Pentru asemenea abordare, a se vedea M. Bogdan, M. Pertegás Sender, *Concise Introduction to EU Private International Law*, ed. a IV-a, Europa Law Publishing, Amsterdam, 2019, pp. 120-125.

⁵² Formularea „drept privat din UE” îi aparține reputatului autor Basedow. Este regretabilă această formulare, întrucât „scopul integrării este uniunea „popoarelor”, iar nu uniunea statelor-membre (ale UE, n.n.)”. A se vedea J. Basedow, *op. cit.*, pp. 4-5, 657-707. Așa fiind, ar fi fost mai potrivit ca respectivul autor să utilizeze formularea „dreptul privat al statelor-națiune membre ale UE”.

⁵³ Pentru ideea de dublă internaționalitate a raporturilor juridice de drept privat, a se vedea S. Bariatti, É. Pataut, *Codification et théorie générale du droit international privé*, pp. 337-361, în M. Fallon, P. Lagarde, S. Poillot-Peruzzetto (coord.), *op. cit.*

⁵⁴ În jurisprudența nord-americană, principiul curtoaziei a făcut carieră grație celebrei spețe *Hilton v. Guyot*(1895). Pentru analiza acestei spețe, a se vedea T. Schultz, N. Ridi, *How Comity Makes Transnationalism Work*, pp. 88-101, în P. Zumbansen (coord.), *The Many Lives of Transnational Law. Critical Engagements with Jessup’s Bold Proposal*, Cambridge University Press, 2020.

⁵⁵ A se vedea M. Schmidt-Kessel, *op. cit.*, pp. 256-260.

teritorialității⁵⁶ (aplicării legislațiilor naționale n.n.) proiectează instituția conflictului de legi și legislațiile naționale în discursuri doctrinare plurale și diverse. Avem în vedere discursurile doctrinare emancipate de tirania distincțiilor nete între specializările doctrinarilor! Într-adevăr, respectiva chestiune interesează pe doctrinariii specializați în drept intern. Dar îi interesează și pe doctrinariii specializați în conflictul de legi, respectiv în dreptul internațional și dreptul cvasi-federal al UE deopotrivă.

Ipoteza litigiilor extra-unionale post-*Nikiforidis* este gestionabilă, se pare, chiar în spiritul celor statuate de CJUE în data de 18 octombrie 2016. Este de urmărit dacă soluția *à la française* din 25 februarie 2015 pronunțată de Curtea de Apel din Paris va acompania sau va înlocui jurisprudența post-*Nikiforidis*. Reamintim, prin valorificarea doctrinei pre-existente⁵⁷, că o persoană juridică de drept iranian (*Persian Transfusion*) a încheiat cu o persoană juridică de drept francez (*Bio-Z France*) un contract de distribuție a produselor Bio-Z în Iran. Compania franceză era un dezmembrământ al personalității juridice a unei companii de drept nord-american (*Bio-Z Inc.*). Autoritățile americane au adoptat o legislație de tip „embargo” prin care interziceau companiilor nord-americane să comercializeze mărfuri în Iran. Ca efect al acestei legislații, compania *Bio-Z Inc.* a stabilit că *Bio-Z France* nu va mai executa obligația contractuală de livrare de mărfuri către partenerul iranian. În lumina articolului 9 din Regulamentul Roma I, instanța franceză de judecată a statuat în sensul că „nu se poate conferi eficacitate juridică legislației nord-americane, iar compania *Bio-Z* nu a executat culpabil obligația de livrare a mărfurilor contractate”. Așa fiind, forul judiciar francez a refuzat efectul extraterritorial al aplicării unei legislații străine (nord-americane, n.n.).

III. Metodologii de soluționare a conflictului de legi. Tablou minimal

Prefațăm tabloul minimal cu evidențierea birocratizării contemporane a instituției conflictului de legi. Discursul doctrinar pornește, de regulă, de la evaluarea, pe filieră istorică⁵⁸, a metodologiilor de soluționare a conflictului de legi. În numele abordării didactice „pragmatice”, absentează (și va mai absentă, n.n.), în România, un curs de istorie, din perspectiva abordărilor metodologice, a ideilor și

⁵⁶ Pentru analiza chestiunii extraterritorialității din diverse perspective, a se vedea H. L. Buxbaum, *The Practice(s) of Extraterritoriality*, pp. 3-50, în H. L. Buxbaum, T. Fleury Graff (coord.), *Extraterritoriality/L'extraterritorialité*, The Hague Academy of International Law, Centre for Studies and Research in International Law and International Relations Series, vol. 23/2022; M. Lehmann, *New challenges of extraterritoriality: superposing laws*, pp. 258-291, în F. Ferrari, D. P. Fernández Arroyo (coord.), *Private International Law. Contemporary Challenges and Continuing Relevance*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham(UK)-Northampton(MA), USA, 2019.

⁵⁷ A se vedea G. Cuniberti, *op. cit.*, pp. 28-30, M. Schmidt-Kessel, *op. cit.*, pp. 256-260.

⁵⁸ Pentru analiza instituției conflictului de legi începând cu etapa antichității greco-romane, a se vedea B. Ancel, *op. cit.*, pp. 23-68. Prin valorificarea doctrinei pre-existente, s-a spus că, „în dreptul internațional privat, istoria este totul”. A se vedea N. E. Hatzimihail, *op. cit.*, pp. 8-10.

doctrinelor din domeniul conflictului de legi⁵⁹. În orice caz, considerăm că fortificarea înțelegerii metodologiilor originare și subsecvente în discuție trebuie să pornească, paradoxal, de la prezent. Nu numai „mișcările” conceptuale contemporane pot fi înțelese prin rememorarea „mișcărilor” conceptuale trecute. Este valabilă și reciproca. Este valabilă cu atât mai mult cu cât stadiul metodologic prezent al conflictului de legi este de-a dreptul birocratic și birocratizat. Poate că însăși birocratizarea impulsionează un mecanism la care ne vom referi mai jos: asocierea instituției conflictului de legi cu dreptul internațional și relațiile internaționale. Ne pare că normele de aplicare necesară au propriul rol în propagarea acestei asocieri.

Normele de aplicare necesară constituie expresia unilateralismului evaluat ca metodologie de soluționare a conflictului de legi. Direct spus: sub cupola unilateralismului, multilateralismul este gripat⁶⁰, în sensul că, indiferent de „jocul” normelor de conflict⁶¹, se aplică numai norma de aplicare necesară⁶². De exemplu, A și B încheie un contract guvernat, prin valorificarea principiului libertății de voință, de legea statului Y; clauza de alegere a forului conferă competență de soluționare a eventualelor litigii instanțelor de judecată din statul X. Survine litigiul, iar instanța de judecată a statului X nu aplică legea aleasă de părți (legea statului Y, n.n.), ci aplică, prin recurgerea la conceptul de „norme de aplicare necesară”, propria lege (legea statului X, n.n.). În orice caz, unilateralismul european⁶³ continuă să se simtă inconfortabil; se simte astfel cel puțin în domeniul obligațiilor contractuale aureolat de multilateralism și neutralitate⁶⁴. S-a menționat deja că normele de aplicare necesară „nu se potrivesc, cu ușurință, sistemului general (propagator, cu unele excepții, de multilateralism, n.n.) privind soluționarea conflictului de legi instituit de Regulamentul Roma I”⁶⁵. Însă nepotrivirea nu funcționează în raport cu multilateralismul apolitic și savignian. Există o efervescentă în propagarea multilateralismului politic și politizat, prin birocratizare, de

⁵⁹ Este absent un asemenea curs, întrucât rămânem tributari mentalului de profesori (instructori n.n.) de legislație în domeniul conflictului de jurisdicții și conflictului de legi. Am avertizat asupra evitării acestui mental în propria lucrare *op. cit.*, pp. 36-59, respectiv în propriu articol *Teoria conflictului de jurisdicții. O propunere*, în *Dreptul*, nr. 2/2023, pp. 75-95.

⁶⁰ A se vedea *supra.*, nota de subsol nr. 39.

⁶¹ Normele de conflict sunt denumite „norme terțiare” (reguli ne-normative, n.n.). Utilizează și explică noțiunea de „norme terțiare” R. Michaels, *Tertiary Rules*, pp. 424-448, în N. Krisch (coord.), *op. cit.*

⁶² Multilateralismul este gripat și prin incidența normelor juridice subsumabile conceptului de „ordine publică”. Pentru distincția conceptuală dintre normele de aplicare necesară și normele juridice din arealul conceptului de „ordine publică”, a se vedea T. Hartley, *op. cit.*, pp. 75-87. De asemenea, paragraful preambular 37 din Regulamentul Roma I efectuează această distincție.

⁶³ Noțiunile „Europa”, „europenizare” și „european” sunt asimilate UE. A se vedea S. Francq, *op. cit.*, pp. 305-332.

⁶⁴ Urmează să explicăm, la momentul oportun, noțiunile de „multilateralism” și „neutralitate” în domeniul conflictului de legi. A se vedea *infra.*, nota de subsol nr. 86.

⁶⁵ A se vedea M. Renner, *op. cit.*, pp. 257-277.

UE; birocratizarea nu este străină de ideea compatibilizării legislațiilor de drept privat (și a instituției conflictului de legi, n.n.) emise de statele-membre ale UE⁶⁶.

Potrivit unei prezumtive obiectivități doctrinare, nu lăudăm, nu înfierăm acest proces de birocratizare. Însă ne pare că birocratizarea europeană a instituției conflictului de legi lasă fără vlagă distincția dintre unilateralismul doctrinar și unilateralismul politic⁶⁷. Totodată, birocratizarea politică europeană a conflictului de legi pune în lumină asocierea pronunțată⁶⁸ a unilateralismului din domeniul conflictului de legi cu unilateralismul din alte domenii. Este vorba despre domeniile relațiilor internaționale, dreptului internațional general, dreptului internațional economic⁶⁹. Ca efect al acestei asocieri, normele de drept public⁷⁰, odinioară marginale în discursul doctrinar specific conflictului de legi, dobândesc incontestabile identități contemporane. Este de-a dreptul evolutiv mecanismul de dobândire a identităților de mai jos.

În primul rând, avem în vedere identitatea de instrument de gestionare propriu-zisă a conflictelor de legi. Cel puțin în Europa, sunt relevante, *exempli gratia*, reglementările din domeniul protecției consumatorului, reglementările din domeniul datelor cu caracter personal⁷¹. Reglementările de acest tip constituie „sufletul” imperativelor care animă construcția europeană⁷². În plus, imperativele ca atare sugerează grefarea obiectivelor⁷³ instituției europene a conflictului de legi

⁶⁶ Compatibilizarea este de esență fortificării pieței comune instituite de UE. În anul 1957, Institutul de Drept Internațional pentru Unificarea Dreptului Privat (UNIDROIT) a sugerat punerea în practică a respectivei compatibilizări. A se vedea R. Monaco, *Le rapprochement des législations nationales dans le cadre du marché commun*, în *Annuaire français de droit international*, vol. 3/1957, pp. 558-568.

⁶⁷ Pentru distincția dintre unilateralismul doctrinar și unilateralismul politic, cu incursiuni în modul de manifestare al conceptelor de „unilateralism limitat” și „unilateralism absolut”, a se vedea N. E. Hatzimihail, *op. cit.*, pp. 152-160.

⁶⁸ Prin valorificarea doctrinei preexistente, remarcă această asociere N. E. Hatzimihail, *op. cit.*, pp. 152-160.

⁶⁹ În dreptul internațional economic, noțiunea de „sanțiune economică” este transpusă prin norme de aplicare unilaterală (și necesară, n.n.). Prinde ferm contur asocierea dintre unilateralismul din conflictul de legi cu unilateralismul din dreptul internațional economic. Pentru analiza de drept internațional economic a normelor de aplicare necesară, a se vedea A. F. Lowenfeld, *International Economic Law*, Second Edition, în *International Law Economic Law Series*, Oxford University Press, 2008/2011, pp. 847-926.

⁷⁰ Sunt calificabile norme de aplicare necesară nu numai normele de drept public, ci și o serie de norme de drept privat. A se vedea M. Renner, *op. cit.*, pp. 257-277.

⁷¹ A se vedea M. Schmidt-Kessel, *op. cit.*, pp. 253-256.

⁷² Imperativele construcției europene pot constitui premisele elaborării unui cod european de drept internațional privat. Pentru noțiunea de „cod european de drept internațional privat”, a se vedea G. Rühl, J. von Hein, *Towards a European Code on Private International Law?*, în *Rabels Zeitschrift für Ausländisches und Internationales Privatrecht*, vol. 79, nr. 4/2015, pp. 701-751, precum și C. Kessedjian, *op. cit.*, pp. 107-132.

⁷³ Obiectivele originare ale instituției conflictului de legi sunt analizate de H. E. Yntema, *The Objectives of Private International Law*, în *The Canadian Bar Review*, vol. 35, nr. 6/1957, pp. 721-742.

pe conceptele de „norme de aplicare necesară” și „ordine publică”.

În al doilea rând, avem în vedere identitatea de instrument de evaluare a instituției conflictului de legi prin „lentilele” indestructibilei intimități cu sistemele de drept național, dreptul internațional și dreptul cvasi-federal al UE. Este vorba, mai exact, despre indestructibila intimitate cu măsurile adoptate în ordinile juridice naționale, ordinea juridică de drept internațional, respectiv în ordinea juridică de drept cvasi-federal a UE⁷⁴. Această evaluare este posibilă, întrucât norme de drept public (de exemplu, reglementări de instituire a măsurilor de tip „embargo”, n.n.) pun în contact plurale și diverse cadre legislative referitoare la conflicte de legi. Respectivul cadru are surse naționale, cvasi-federală și internațională.

În al treilea rând, avem în vedere identitatea aptă să genereze conflicte - atenție! - de și între norme de drept public⁷⁵. Din considerente de spațiu, acest din urmă aspect este analizabil în viitor. Sugerăm, deocamdată, că un conflict de legi de drept public constituie, în esența lucrurilor, un conflict între teritorialitatea și extrateritorialitatea aplicării legislațiilor naționale de drept public. Și în ipoteza arhaicului conflict de legi (ipoteza conflictului de și între norme de drept privat, n.n.), se pune problema, prin efectul „jocului” normelor de legătură, chestiunii extrateritorialității; de data aceasta, era vorba, logic, despre extrateritorialitatea aplicării normelor de drept privat. În ipoteza conflictului de norme de drept public, conflictul de suveranități, astfel survenit pe tărâmul ideii de extrateritorialitate, este fățiș și tutelează conflictul de norme de drept privat. Același conflict de suveranități este, cel puțin potrivit concepției privatist-interniste, latent (și nesemnificativ, n.n.) în ipoteza conflictului de norme de drept privat.

Același curent privatist-internist (de sorginte neo-liberală, n.n.) se auto-iluzionează cu ideea potrivit căreia conflictul de suveranități este „înghițit”, în orice caz atenuat, de suveranitatea „privată” a subiectelor de drept privat. Ca efect al sugeratei „înghițiri”, litigiile din domeniile conflictului de jurisdicții și conflictului de legi sunt evaluate ca fiind litigii de drept privat. Conflictul de suveranități ar fi putut să aibă soarta de „înghițit” în lumina proclamatei auto-independențe a dreptului privat față de dreptul public; asemenea clamată și proclamată auto-independență a fost încurajată de curentele liberale din secolul

⁷⁴ În ipoteza statelor-națiune membre ale UE, această identitate nu mai poate face abstracție de faptul că UE a dobândit, din aprilie 2007, calitatea de membru cu drepturi depline al Conferinței de drept internațional privat de la Haga, denumită în continuare „Conferința de la Haga”. Menționează această calitate de membru a UE și M. Bogdan, M. Pertegás Sender, *op. cit.*

⁷⁵ Cu privire la acest tip *sui generis* de conflicte de legi, a se vedea R. Michaels, *Towards a Private International Law for Regulatory Conflicts*, în *Japanese Yearbook of International Law*, vol. 59/2017, pp. 175-201; M. Audit, S. W. Schill, *Transnational Law of Public Contracts: An Introduction*, pp. 4-20, în M. Audit, S. W. Schill (coord.), *Transnational Law of Public Contracts*, Bruylant, Bruxelles, 2016. În UE, așa-numita „materie administrativă” este exclusă din domeniul de aplicare al regulamentelor și directivelor referitoare la conflictul de legi. A se vedea I. Rueda, *La place de la matière administrative et des immunités au sein d'un code européen de droit international privé*, pp. 223-236, în M. Falon, P. Lagarde, S. Poillot-Peruzzetto (coord.), *op. cit.*

al XIX-lea. Conflictul de suveranități mai putea avea aceeași soartă dacă noțiunile de „conflict de jurisdicții” și „conflict de legi” se vor fi emancipat vreodată de propriul filon funcțional în versiune „publică”. Or, atât timp cât statele-națiune există și, sau în primul rând, prin teritoriu, evocatele noțiuni sunt și rămân concepte, în primul rând, de ordin funcțional (de drept public, n.n.); devin, subsecvent, concepte și de ordin tehnic (de drept privat), însă fără a ieși vreodată din arealul funcționalului de drept public. Digresiune necesară: tipologia „funcțional/tehnic” este specifică și dreptului privat. Din rațiunile de scriere ale acestui articol, tipologia menționată este evocată în considerarea ideii de dublă natură a anumitor concepte juridice. Există concepte care, din punct de vedere funcțional, aparțin dreptului public, însă, din punct de vedere tehnic, aparțin dreptului privat⁷⁶.

În plus, atât timp cât statele-națiune sunt sensibile la noțiunea de „teritoriu” (propriu, n.n.), litigiile din domeniile conflictului de jurisdicții și conflictului de legi sunt, funcțional, litigii de drept public și, tehnic, litigii de drept privat. Funcționalul a supraviețuit în pofida manifestării exuberanței de ordin tehnic a dreptului privat⁷⁷. În Europa (UE, n.n.), este indiscutabilă tutelarea versiunii tehnice⁷⁸ a instituțiilor conflictului de jurisdicții și conflictului de legi de versiunea funcțională⁷⁹ a acelorași instituții. Tratatul de la Amsterdam aureolează această tutelare. Totodată, Tratatul de la Amsterdam pune în practică una din ideile lui Joseph Story: „dreptul internațional privat soluționează o chestiune de conflict de competențe (de putere, n.n.) între state (între statele-națiune membre ale UE, n.n.) prin raportare la noțiunea cardinală a suveranității (împărțășite, n.n.)”⁸⁰. În fond, „competența (inclusiv competența teritorială, n.n.) înseamnă putere!”⁸¹

⁷⁶ Conceptele din legislația germană referitoare la domeniul practicilor comerciale neloiale sunt calificate, din punct de vedere funcțional, ca fiind concepte de drept public (drept administrativ, n.n.); din punct de vedere tehnic, aceleași concepte sunt concepte de drept privat. A se vedea M. Schmidt-Kessel, *op. cit.*, pp. 249-252.

⁷⁷ Avem în vedere exuberanța de ordin tehnic a dreptului privat din statele-națiune *producătoare* de bunuri industriale și produse agricole. Această exuberanță a neutralizat, a anihilat de-a dreptul, normele de aplicare imediată din statele-națiune *consumatoare* de bunuri industriale și bunuri agricole. „Uită” să spună acest lucru autoarea H. Muir Watt, *La nécessité de la division tripartite. Conflit de lois, de jurisdiction, règles de reconnaissance et d'exécution?*, pp. 213-222, în M. Fallon, P. Lagarde, S. Poillot-Peruzzetto (coord.), *op. cit.*

⁷⁸ Versiunea tehnică aduce în discuție întrebările „care este instanța de judecată competentă să soluționeze litigiul?”, respectiv „care este legea aplicabilă fondului litigiului de drept privat?”. Această versiune interesează dreptul privat.

⁷⁹ Versiunea funcțională aduce în discuție chestiunea „distribuirii” competenței de soluționare a litigiilor și a competenței legislative (stabilirea propriu-zisă a legii aplicabile, n.n.). Această versiune interesează dreptul public (inclusiv dreptul public al UE, n.n.).

⁸⁰ Ideilor lui Joseph Story sunt evidențiate de B. Ancel, *op. cit.*, pp. 429-437. Pentru analiza „în oglindă” a concepțiilor lui Story și Savigny, a se vedea G. Kegel, *Story and Savigny*, în *The American Journal of Comparative Law*, vol. 37, nr. 1/1989, pp. 39-66 și R. Michaels, *Public and Private International Law: German Views on Global Issues*, în *Journal of Private International Law*, nr. 4/2008, pp. 121-138.

⁸¹ Am preluat această idee propagată, în arealul mentalului jurisprudențial de *common*

Odată evidențiat sus-menționatul proces de birocratizare, tabloul metodelor de soluționare a conflictului de legi urmează să fie expus minimal. Tabloul în discuție facilitează înțelegerea modului de funcționare a unilateralismului și multilateralismului în domeniul conflictului de legi. Același tablou ne proiectează, inevitabil, în istoria însăși a instituției conflictului de legi; etapele pre-clasică, clasică și modernă ale conflictului de legi au entuziasmat doctrina recentă⁸². Totodată, așa-numita „etapă a pluralității sistemelor de drept internațional privat”⁸³ a proiectat instituția conflictului de legi în - ceea noi numim - încleștarea conceptuală dintre particularism și universalism, naționalism și internaționalism, privatism și publicism, conflictualism și statutism.

Pentru particulariști, conflictul de legi se soluționează potrivit concepției fiecărei ordini juridice în parte. Dreptul străin nu este perceput ca fiind dușmanul ordinii juridice a forului, însă dreptul străin este proiectat în „sertarele” modului de a gândi specific forului. Pentru universalisti, domeniul conflictului de legi este comun tuturor ordinilor juridice, pe de o parte, nicio ordine juridică nu are un statut privilegiat în raporturile sale cu celelalte, pe de altă parte. Instituția conflictului de legi este expresia valorilor universale puse în practică de fiecare ordine juridică în parte. Pentru naționaliști (sau pentru adepții concepției statului-națiune independent, n.n.), conflictul de legi se soluționează în beneficiul interesului național. Cu alte cuvinte, este prioritară ordinea juridică națională, iar nu ordinea juridică internațională (inter-etatică, n.n.). Pentru internaționaliști (pentru adepții concepției statului-națiune independent și dependent deopotrivă, n.n.)⁸⁴, conflictul de legi se soluționează în beneficiul ideii de organizare propriu-zisă a societății internaționale. Autentica vitalitate a societății internaționale reclamă instituirea unui drept internațional integrat și integrator. Dreptul internațional atinge acest stadiu dacă ale sale componente „publice” (dreptul internațional public, n.n.) și „private” (dreptul internațional privat, n.n.) viețuiesc în deplină intimitate conceptuală.

Pentru privațiști, soluționarea conflictului de legi reclamă, în primul rând, soluționarea conflictului de și între interese de drept privat. Este de-a dreptul accidental conflictul de și între ordini juridice naționale. Pentru publiciști, soluționarea conflictului de legi, reclamă, în primul rând, soluționarea conflictului de și între suveranități. Arealul dreptului privat constituie doar cadrul în care se

law, la început de secol XX. A se vedea Ph. C. Jessup, *Drept transnațional*, Editura Universul Juridic, București, 2021, pp. 51-97.

⁸² A se vedea N. E. Hatzimihail, *op. cit.*, pp. 17-27.

⁸³ Această denumire constituie chiar titlul capitolului III din lucrarea scrisă de B. Ancel, *op. cit.*, pp. 423-557. În lumina acestei lucrări, urmează să expunem accepțiunile noțiunilor de „particularism”/„universalism”, „naționalism”/„internaționalism” etc. Aceste noțiuni sunt pe deplin întrupate în metodologii de soluționare a conflictului de legi cu ai lor corifei: Bartin pentru curentul particularist, Savigny pentru curentul universalist-privatist etc.

⁸⁴ Independența și dependența statelor-națiune se manifestă în cadrul societății internaționale (inter-etactice). Dacă dependența și independența constituie ingredientele interdependențelor dintre statele-națiune, se poate susține că internaționaliștii sunt trans-naționaliști, iar societatea internațională *à la Batiffol* este de-a dreptul transnațională.

„întâlnesc” normativ suveranitățile. În sfârșit, pentru conflictualiști, esențială este identificarea, dintre ordinele juridice aflate în „conflict”, a acelei ordini juridice mai potrivite să furnizeze cheia potrivită pentru soluționarea propriu-zisă a conflictului de legi. Pentru statutari, esențială este stabilirea domeniului de aplicare a normelor juridice; stabilirea are loc în considerarea funcției și obiectul de reglementare al acestora. S-a spus, cu ingeniozitate doctrinară, că toate aceste metodologii de soluționare a conflictului de legi „comunică” fervent⁸⁵; am adăuga că această *sui generis* comunicare este derutantă, respectiv paradoxală. Așa fiind, particulariștii pot fi universalisti, naționaliștii au apetență pentru particularism, internaționaliștii visează universalist, privațiștii sunt eminentemente conflictualiști, publiciștii sunt ingenui statutari.

În toată această „zbatere” metodologică generatoare de angoase, ce este unilateralismul, respectiv multilateralismul, din domeniul conflictului de legi? *Cum* se manifestă? Potrivit unor definiții de lucru⁸⁶, unilateralismul este preocupat de stabilirea domeniului de aplicare numai și numai a legilor forului. Multilateralismul și bilateralismul facilitează desemnarea, în mod abstract (a *priori* și neutru, n.n.), a legii aplicabile indiferent dacă aceasta este sau nu este legea forului. Ambele concepții sunt animate de chestiunea gestionării propriu-zise a extra-teritorialității aplicării legislațiilor de drept privat. Reținem, pasager, distincția dintre aplicarea extra-teritorială și trans-teritorială a legislațiilor de drept privat⁸⁷.

La mijlocul secolului al XIX-lea, unilateralismul metodologic de soluționare a conflictului de legi era abandonat în favoarea multilateralismului de tip savignian. S-a produs atunci ceea ce numește plastic „revoluția copernicană”⁸⁸ din domeniul conflictului de legi. În lumina ideii de natură a lucrurilor, Savigny propunea, în scopul soluționării conflictului de legi, metoda localizării în spațiu a raportului de drept privat. Așa fiind, conflictul de legi începea să nu se mai soluționeze, cu titlu de regulă, potrivit mentalului statutarilor care dominase doctrina de profil timp de șapte secole⁸⁹. Intra în scenă regula multilateralismului de tip savignian acompaniată de instrumentele metodologice specifice conflictualismului,

⁸⁵ A se vedea B. Ancel, *op. cit.*, pp. 423-427.

⁸⁶ Utilizează sintagma „definiții de lucru” autorul N. E. Hatzimihail, *op. cit.*, pp. 152-154. A se vedea *supra.*, nota de subsol nr. 64.

⁸⁷ Aplicarea trans-teritorială a legislațiilor de drept privat nu atentează la acel *potestas statuendi* nici al ordinii juridice desemnate ca aplicabile, nici al ordinii juridice excluse de la aplicare. Aplicarea trans-teritorială implică, de exemplu, „aproprierea legii prin prevederi contractuale sau incorporarea acesteia contractului”. Pentru analiza concepției lui Pasquale Stanislao Mancini, în lumina ideii de aplicare trans-teritorială a legislațiilor de drept privat, a se vedea B. Ancel, *op. cit.*, pp. 440-456.

⁸⁸ Se pare că termenul de „revoluție copernicană” din domeniul conflictului de legi a fost utilizat, pentru prima dată, de P. H. Neuhaus, *Savigny und die Rechtsfindung aus der Natur des Sache*, în *Rabel Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, vol. 15, nr. 3-4/1949, pp. 364-381.

⁸⁹ A se vedea N. E. Hatzimihail, *op. cit.*, pp. 17-27.

privatismului și universalismului⁹⁰. Orb față de valori (*substantive justice*)⁹¹, multilateralismul admitea, însă cu titlu de excepție⁹², posibilitatea aplicării normelor imperative (posibilitatea aplicării normelor de aplicare necesară, n.n.). De altfel, nu a existat niciodată multilateralism pur⁹³, respectiv nu a existat, am adăuga, nici unilateralism pur. Normele în discuție se aplicau, cu titlu de excepție, în detrimentul legii desemnate ca aplicabile prin efectul localizării (de tip savignian, n.n.) în spațiu a raporturilor de drept privat. Constituie o cu totul altă chestiune faptul că, în lumina construcției europene și a globalizării, normele (naționale, n.n.) de aplicare necesară s-au multiplicat, pe de o parte, și-au pierdut din vitalitate, pe de altă parte⁹⁴.

Realitățile mijlocului de secol XIX, dar și ale secolului XX facilitau și încurajau efectuarea exercițiilor de tip „regulă (multilateralism) și excepție (unilateralism)”. Era credibile asemenea exerciții, întrucât statele-națiune constituiau, într-o exprimare plastică, veritabile insule de suveranități plurale și diverse. Aceleași realități facilitau funcționarea, respectiv supraviețuirea, regulii multilateralismului, însă fără a recurge la excepția unilateralismului. Însă astăzi, statele-națiune au devenit, tot într-o exprimare plastică, veritabile arhipelaguri de suveranități plurale și diverse.

În zilele noastre, evocatul tablou al metodologiilor de soluționare a conflictului de legi este nevoit să recepteze ideea comună dreptului internațional și instituției conflictului de legi. A devenit, între timp, și comună dreptului cvasi-federal al UE. Reamintim că este vorba despre ideea „unilateralismul – *modus vivendi* al multilateralismului”. Chiar această idee pulsează în universul procesului de devenire metodologică a conflictului de legi. În plus, chiar această idee potențează o altă „mișcare” a normelor de aplicare necesară. Este vorba despre „mișcarea” în-între, dinspre, spre ordinea juridică internațională, ordinea de drept cvasi-federal a UE și ordinile juridice naționale. Cel puțin câteva măsuri luate în dreptul internațional, dreptul cvasi-federal al Uniunii Europene, dar și în cadrul sistemelor de drept național, demonstrează vitalitatea unui paradox. Paradoxul se manifestă prin faptul că multilateralismul funcționează și supraviețuiește grație (iar nu din cauza, n.n.) recurgerii la unilateralismul pus în practică și prin normele de aplicare necesară⁹⁵. Acest tip de norme conferă generoasă marjă de manevră

⁹⁰ Pentru analiza universalismului lui Savigny, a se vedea B. Ancel, *op. cit.*, pp. 473-495.

⁹¹ Formularea „orb față de valori (*substantive justice*)” aparține autorilor M.-P. Weller, A. Schultz, *Political Private International Law: How European are Overriding Mandatory Provisions and Public Policy Exceptions?*, pp. 285-303, în J. von Hein, E.-M. Kieninger, G. Rühl (coord.), *op. cit.*

⁹² A se vedea F. K.von Savigny, *op. cit.*, pp. 76-85.

⁹³ În acest sens, a se vedea M. Requejo Isidro, *Application of foreign law*, pp. 133-145, în P. Beaumont, J. Holliday (coord.), *op. cit.*

⁹⁴ Asemenea norme materiale sunt denumite „norme de aplicare semi-necesară sau semi-imediată”. Prin valorificarea doctrinei preexistente, menționează acest aspect S. Bariatti, É. Pataut, *op. cit.*, pp. 337-361.

⁹⁵ De asemenea, retrimiteria, principiul calificării *lex fori* și excepția de ordine publică națională constituie o serie de ipostaze ale unilateralismului „cuibărit” în multilateralismul

regimurilor imperative de drept public (*regulatory laws*)⁹⁶. În plus, același tip de norme pune în „contact” fervent ordinea de drept internațional, ordinea drept cvasi-federal a UE⁹⁷ și ordinile juridice naționale.

Menționăm, exemplificativ, o serie de ipostaze apte să confere normelor de aplicare imediată evocata funcționalitate. Aceleași ipoteze evidențiază modalități prin care normele de aplicare necesară (i) se „mișcă” în-între, dinspre, spre ordinile juridice internațională, naționale și cvasi-federală a UE sau (ii) ar fi putut să se „miște” în direcțiile fluide avute în vedere.

Prima ipostază are în vedere măsurile de tip „boicot”. În prealabil, reținem că acest tip de măsuri este subsumabil conceptului de „norme de aplicare necesară” la care se referă articolul 9 (3) din Regulamentul Roma I. Jurisprudența germană consemnează „neaplicarea unei legi kuwaitiene de tip „boicot” prin care se interzicea pasagerilor israelieni să utilizeze aeroporturile kuwaitiene și liniile aeriene kuwaitiene”⁹⁸. Cuvântul „poate”, astfel utilizat de articolul 9 (3) din Regulamentul Roma I, încurajează orice instanță de judecată sesizată să confere sau să nu confere efect normelor străine de aplicare necesară. Faptul că instanța germană de judecată nu a aplicat⁹⁹ legislația kuweitiană, nu înseamnă că nu exista deloc posibilitatea, de principiu, a „mișcării” normelor de aplicare necesară (legislația kuweitiană privind măsurile de boicot, n.n.) dintr-o ordine juridică națională (kuweitiană în acest caz, n.n.) în altă ordine juridică națională (germană în acest caz, n.n.) și, pe cale de consecință, în ordinea de drept cvasi-federal a UE.

De asemenea, Regulamentul UE 2017/821 privind obligațiile importatorilor de staniu, tantal și tungsten, minereurile acestora și aurul din zonele de conflict și din zone cu risc ridicat este expresia unei latente măsuri de boicot. Spunem acest lucru, întrucât importatorii europeni au obligația să verifice dacă, de-a lungul lanțului de producere a unor asemenea mărfuri, procesul de producție propriu-zis al unor asemenea mărfuri s-a desfășurat responsabil; dacă s-a desfășurat, de exemplu, cu respectarea drepturilor omului. Or, dacă în urma verificărilor, se formulează un răspuns negativ, Regulamentul evocat se aplică extra-teritorial¹⁰⁰ indiferent de

gestionării conflictului de legi. A se vedea H. Muir Watt, *Conflicts of laws Unbounded: The Case for a Legal Pluralist Revival*, în *Transnational Legal Theory*, vol. 7, nr. 3/2016, pp. 313-353.

⁹⁶ A se vedea M. Lehmann, *Regulation, Global Governance and Private International Law: Squaring the Triangle*, în *Journal of Private International Law*, vol. 16/2020, pp. 1-30.

⁹⁷ Afacerea Kadi constituie o ipostază a interacțiunii dintre dreptul internațional și dreptul cvasi-federal al UE. Am analizat litigiul Kadi în propriul articol *Foste adevăruri transnaționale viitoare*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia*, vol. 67, nr. 4/2022, pp. 81-136.

⁹⁸ A se vedea hotărârea pronunțată de Înalta Curte Regională din Frankfurt în 2018, astfel citată de M. Renner, *op. cit.*, pp. 257-277.

⁹⁹ Potrivit articolului 9 (3) din Regulamentul Roma I, s-ar fi putut sau nu s-ar fi putut să se confere eficacitate legislației kuweitiene. A se vedea *supra.*, notele de subsol nr. 32 și 35.

¹⁰⁰ Spunem „extrateritorial”, întrucât punctul de început al lanțului de producere a sus-menționatei mărfuri se află în afara UE. Așa fiind, Regulamentul UE în discuție își proiectează, extra-teritorial, obiectivele. În acest sens, a se vedea A. Mills, *Litigating Cambodian 'Blood Sugar' in the English Courts*, pp. 119-130, în H. Muir Watt, L. Bíziková, A.

legea aplicabilă operațiunii de import a mărfurilor în discuție. Așa fiind, măsura de boicot iese din latent și dobândește fațăș identitatea de normă de aplicare necesară. Aceeași măsură „se mișcă” dinspre, spre, în-între ordinea juridică originară (ordinea juridică a UE, n.n.) și ordinele juridice din care provin mărfurile în discuție, importate de subiecte europene de drept privat.

Cea de-a doua ipostază are în vedere măsurile de tip „embargo”. Sunt calificate aceste măsuri ca fiind norme de aplicare imediată (norme imperative, n.n.) pentru cel puțin un considerent. Indiferent de *lex contractus*, măsurile de tip „embargo” se aplică în mod obligatoriu; această aplicare conferă contractului statutul de contract interzis (*contrat interdit/forbidden contract*). Iată cum state-națiune, care nu respectă valorile dreptului internațional public, sunt sancționate prin mijloace de drept privat!¹⁰¹. Am putea spune că există nu numai interese private în reglementări de drept internațional public¹⁰². Există și interese politice, respectiv de drept public, în conținutul unor măsuri de drept privat sau al unor măsuri care vizează concepte (contracte, n.n.) de drept privat. Poate că așa se explică de ce „un embargo comercial poate constitui, în anumite împrejurări, un caz de forță majoră care determină imposibilitatea de executare a contractului, iar această imposibilitate poate, potrivit legii aplicabile contractului, exonera de răspundere pe debitor”¹⁰³. În orice caz, toate acestea evidențiază măcar un aspect. Norme de aplicare necesară (normele prin care se instituie măsuri de tip „embargo”, n.n.) „se mișcă” dinspre, spre, în-între dreptul privat și dreptul public, dreptul intern, respectiv cvasi-federal al UE, și dreptul internațional.

Cea de-a treia ipostază implică ordinea juridică de drept internațional. Sub cupola acestei ipostaze, identificăm refuzul unei instanțe engleze de a aplica dreptul străin (dreptul irakian, n.n.), pentru motivul că era contrar Cartei Națiunilor Unite și Rezoluțiilor Consiliului de Securitate¹⁰⁴. Iată cum prevederi de drept internațional și măsuri dispuse în dreptul internațional „joacă” rolul unor norme de aplicare imediată. Grație „mișcării” respectivelor norme în ordinea juridică internațională, se blochează „mișcarea” (aplicarea, n.n.) dreptului irakian în ordinea juridică engleză. Vitalitatea însăși a lui *lex contractus* se „mișcă” în limitele stabilite de dreptul internațional. Iată un aspect de netăgăduit: multilateralismul din dreptul internațional supraviețuiește prin recurgerea la unilateralismul pus în „mișcare”

Brandão de Oliveira, D. P. Fernández Arroyo (coord.), *Global Private International Law. Adjudication without Frontiers*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham(UK) – Northampton, MA(USA), 2019.

¹⁰¹ Aceste formulări sunt utilizate de M.-P. Weller și A. Schultz, *op. cit.*, pp. 285-303.

¹⁰² Pentru analiza acestor aspecte din perspectiva noțiunii de „competență”, a se vedea A. Mills, *Private Interests and Private Law Regulation in Public International Law Jurisdiction*, pp. 330-354, în S. Allen, D. Costelloe, M. Fitzmaurice, P. Craigl, E. Guntrip (coord.), *The Oxford Handbook of Jurisdiction in International Law*, Oxford University Press, 2019.

¹⁰³ A se vedea M. Bogdan, M. Pertegás Sender, *op. cit.*, pp. 124-125.

¹⁰⁴ A se vedea A. Mills, *The Mosul Four and the Iran Six*, în J. Hohmann, D. Joyce (coord.), *International Law's objects: Emergence, Encounter and Erasure through Object and Image*, Oxford University Press, 2018, pp. 284-293.

prin prevederile Cartei Națiunilor Unite și Rezoluțiile Consiliului de Securitate. Norme de drept internațional, iar nu prevederi străine sau ale forului (norme de aplicare imediată, n.n.), constituie impedimentul aplicării lui *lex contractus*. În această ipostază, normele de drept internațional au o dublă identitate: sunt norme de aplicare imediată în dreptul internațional, pe de o parte, sunt norme de aplicare imediată în domeniul conflictului de legi, pe de altă parte. Chiar dubla identitate în discuție este sursa reîntâlnirii componentei „publice” (dreptul internațional public) și componentei „private” (dreptul internațional privat) a dreptului internațional însuși. Reîntâlnirea se poate produce și în alte împrejurări¹⁰⁵, însă, din considerente de spațiu, ne oprim aici.

IV. Concluzii în mișcare

„Mișcarea” normelor de aplicare necesară ne aduce în punctul de a conceptualiza în „mișcare”. Acest tip de conceptualizare ne arată că este *passé* distincția netă între multilateralism (regulă) și unilateralism (excepție). Ne pare că multilateralismul contemporan din dreptul internațional supraviețuiește grație unilateralismului. Acesta din urmă este activat în ordinea juridică de drept internațional, respectiv are impact, prin *lex contractus*, asupra instituției conflictului de legi. În lumina acestor constatări, ni se relevă și revelează o serie de aspecte. Caracterul net al distincției dintre multilateralism (regulă) și unilateralism (excepție) își trăiește apusul. Unilateralismul a devenit un element constitutiv, un *modus vivendi* chiar, al multilateralismului și invers. Multilateralismul și unilateralismul contemporane sunt ele însele în „mișcare” metodologică. Suntem nevoiți, poate mai acut decât oricând, să construim proprii identități doctrinare în „mișcare”. Dacă nu vom face acest lucru, ale noastre scrieri se vor fi mistuit în focul incandescent al cuvintelor *Eppur si mouve...*

Referințe

- Allen S., Costelloe D., Fitzmaurice M., Craigl P., Guntrip E. (coord.), *The Oxford Handbook of Jurisdiction in International Law*, Oxford University Press, 2019, DOI: <https://doi.org/10.4337/9781788119238>.
- Ancel B., *Éléments d'histoire du droit international privé*, Éditions Panthéon-Assas, Paris, 2017.
- Audit M., Stephan W. Schill S. W. (coord.), *Transnational Law of Public Contracts*, Bruylant, Bruxelles, 2016.
- Banu R., *Conflicting Justice in Conflict of Laws*, în *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, vol. 53, nr. 2/2020, pp. 461-523.
- Basedow J., *EU Private Law. Anatomy of a Growing Legal Order*, Intersentia, Cambridge – Antwerp – Chicago, 2021.
- Berman P. S. (coord.), *The Oxford Handbook of Global Legal Pluralism*, Oxford University Press, 2020, <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780197516744.001.0001>.

¹⁰⁵ Pentru întâlnirea dintre dreptul internațional al refugiaților și instituția conflictului de legi, a se vedea S. L. Gössl, R. Lamont, *op. cit.*, pp. 47-59. Interacțiunea dintre politica de apartheid și *lex contractus* s-a manifestat în litigiul *Regazzoni v. Sethia* (1958). A se vedea *supra.*, nota de subsol nr. 34.

- Berman P. S., *Conflict of Laws, Globalization and Cosmopolitan Pluralism*, Wayne Law Review, vol. 51, nr. 3/2015.
- Bobei R. B., *Instituția conflictului de legi în Uniunea Europeană. Câteva considerații*, în *Dreptul*, nr. 1/2023, pp. 9-31.
- Bobei R. B., *Curtoazia. Concept de drept transnațional*, în *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Tomul LXIX Științe Juridice*, nr. I/2023, pp. 39-65, DOI: <http://doi.org/10.47743/jss-2023-69-1-3>.
- Bobei R. B., *Teoria conflictului de jurisdicții. O propunere*, în *Dreptul* nr. 2/2023, pp. 75-95.
- Bobei R. B., *Două situații transnaționale și o teorie*, în *Dreptul*, nr. 1/2022, pp. 64-90.
- Bobei R. B., *Foste adevăruri transnaționale viitoare*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia*, vol. 67, nr. 4/2022, pp. 81-136, DOI: 10.24193/SUBBiu.67(2022).4.3.
- Bobei R. B., *Teoria conflictului de legi civile*, Editura Universul Juridic, București, 2020.
- Beaumont P., Holliday J. (coord.), *A Guide to Global Private International Law*, Studies in Private International Law, Hart Publishing, Oxford, 2022.
- Bogdan M., Pertegás Sender M., *Concise Introduction to EU Private International Law*, ed. a IV-a, Europa Law Publishing, Amsterdam, 2019.
- Buxbaum H. L., Graff T. F. (coord.), *Extraterritoriality/L'extraterritorialité*, *The Hague Academy of International Law*, Centre for Studies and Research in International Law and International Relations Series, vol. 23/2022.
- Callies G. P., Renner M. (coord), *Rome Regulations. Commentary*, Third Edition, Wolters Kluwer, Kluwer Law International BV, 2020.
- Cuniberti G., *Conflict of Laws. A Comparative Approach. Text and Cases*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham (UK) – Northampton, MA (USA), 2022.
- Duțu M., *Constituționalizarea dreptului mediului în România. Evoluția reglementărilor, contribuția jurisprudenței și reacția doctrinei*, în *Dreptul*, nr. 3/2022, pp. 80-111.
- Fallon M., Lagarde P., Poillot-Peruzzetto S. (coord.), *Quelle architecture pour un code européen de droit international privé?*, P.I.E. Peter Lang D.A., Éditions Scientifiques internationales, Bruxelles, 2011.
- Ferrari F. (coord.), *Concise Commentary on the Rome I Regulation*, Second Edition, Cambridge University Press, 2015, 2020, <https://doi.org/10.1017/9781108596633>.
- Ferrari F., Fernández Arroyo D.P. (coord.), *Private International Law. Contemporary Challenges and Continuing Relevance*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham (UK), Northampton(MA), USA, 2019, <https://doi.org/10.4337/9781789906905>.
- Gottschalk E., Michaels R., Rühl G., von Hein J.(coord.), *Conflict of Laws in a Globalized World*, Cambridge University Press, 2007, <https://doi.org/10.1017/CBO9780511511196>.
- Hatzimihail N. E., *Preclassical Conflict of Laws*, Cambridge Studies in International and Comparative Law, Cambridge University Press, 2021 <https://doi.org/10.1017/9781139016674>.
- Heymann J., *Le droit international privé à l'épreuve du fédéralisme européen*, Economica, Paris, 2010.
- von Hein J., Kieninger E. V., Rühl G. (coord.), *How European is European Private International Law? Sources, Court Practice, Academic Discourse*, Intersentia, Cambridge, 2019.
- Hohmann J., Joyce D. (coord.), *International Law's objects: Emergence, Encounter and Erasure through Object and Image*, Oxford University Press, 2018.
- Joerges C., Petersmann E.-U. (eds.), *Constitutionalism: Multilevel Trade Governance and Social Governance*, Hart Publishing, Portland, 2011.
- Kegel G., *Story and Savigny*, The American Journal of Comparative Law, vol. 37, nr. 1/1989, pp. 39-66.

- Koskenniemi M., *Fragmentation of International Law: difficulties arising from the diversification and expansion of international law. Report of the Study Group of the International Law Commission*, United Nations, A/CN.4/L.702, 2006.
- Krisch N. (coord.), *Entangled Legalities Beyond the State*, Cambridge University Press, 2022, <https://doi.org/10.1017/9781108914642>.
- Lehmann M., *Regulation, Global Governance and Private International Law: Squaring the Triangle*, în *Journal of Private International Law*, vol. 16/2020, pp. 1-30, <https://doi.org/10.1080/17441048.2020.1744255>.
- Lowenfeld A. F., *International Economic Law*, Second Edition, International Law Economic Law Series, Oxford University Press, 2008, 2011.
- Michaels R., *Towards a Private International Law for Regulatory Conflicts*, în *Japanese Yearbook of International Law*, vol. 59/2017, pp. 175-201.
- Michaels R., *Private Lawyer in Disguise? On the Absence of Private Law and Private International Law in Martti Koskenniemi's Work*, *Temple International and Comparative Law Journal*, vol.27, nr. 2/2013, pp. 499-521.
- Michaels R., *Public and Private International Law: German Views on Global Issues*, în *Journal of Private International Law*, nr. 4/2008, pp. 121-138.
- Monaco R., *Le rapprochement des législations nationales dans le cadre du marché commun*, în *Annuaire français de droit international*, vol. 3/1957, pp. 558-568.
- Muir Watt H., *Discours sur les méthodes du droit international privé(des formes juridiques de l'inter-altérité). Cours général de droit international privé*, Academia de Drept Internațional de la Haga, Brill-Nijhoff, 2019.
- Muir Watt H., *Conflicts of laws Unbounded: The Case for a Legal Pluralist Revival*, *Transnational Legal Theory*, vol. 7, nr. 3/2016, pp. 313-353, <https://doi.org/10.1080/20414005.2016.1212585>.
- Muir Watt H., Bíziková L., Brandão de Oliveira A., Fernández Arroyo D. P. (coord.), *Global Private International Law. Adjudication without Frontiers*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham(UK) – Northampton, 2019, <https://doi.org/10.4337/9781788119238>.
- Neuhaus P. H., *Savigny und die Rechtsfindung aus der Natur des Sache*, *Rabel Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, vol. 15, nr. 3-4/1949, pp. 364-381.
- Prosser W. L., *Interstate Publication*, *Michigan Law Review*, vol. 51, nr. 7/1953, pp. 959-1000.
- Rasmussen-Bonne H.-E., Freer R., Luke W., Weinauer W.(coord.), *Balancing of Interests: Liber Amicorum Peter Hay Zum 70.Geburtstag*, Verlag Recht und Wirtschaft GmbH, Frankfurt am Main, 2005.
- Riles A., *Cultural Conflicts*, *Law and Contemporary Problems*, vol. 71, nr. 3/2008, pp. 273-308.
- Rühl G., von Hein J., *Towards a European Code on Private International Law?*, în *Rabels Zeitschrift für Ausländisches und Internationales Privatrecht*, vol. 79, nr. 4/2015, pp. 701-751, DOI: 10.1628/003372515X14373846829991.
- von Savigny F. K., *A Treatise on The Conflict of Laws and The Limits of Their Operation in Respect of Place and Time*, T&T Clark, Law Publishers, London: Stevens & Sons, 1880.
- Symeonides S., *Private International Law: Idealism, Pragmatism, Eclecticism: General Course on Private International Law (Hague Collected Courses)*, vol. 384, *Recueil des cours*, Academia de Drept Internațional de la Haga, Brill Nijhoff, 2017, pp. 9-385.
- Snyder F., Lu Y. (coord.), *The Future of Transnational Law. UE, USA, China and the BRICS/L'avenir du droit transnational. UE, USA, Chine et les BRICS*, Bruylant, 2015, Bruylant.
- Teubner G. (trad. Gareth Norbury) (2012), *Constitutional Fragments: Societal Constitutionalism in Globalization*, Oxford University Press.

- Vagts D. F., Dodge W. S., Buxbaum H. L., Koh H. H., *Transnational Business Problems*, ed. a VI-a, 2019, Foundation Press/West Academic.
- Yntema H. E., *The Objectives of Private International Law*, *The Canadian Bar Review*, vol. 35, nr. 6/1957, pp. 721-742.
- Zumbansen P. (coord.), *The Many Lives of Transnational Law. Critical Engagements with Jessup's Bold Proposal*, Cambridge University Press, 2020, <https://doi.org/10.1017/9781108780582>.